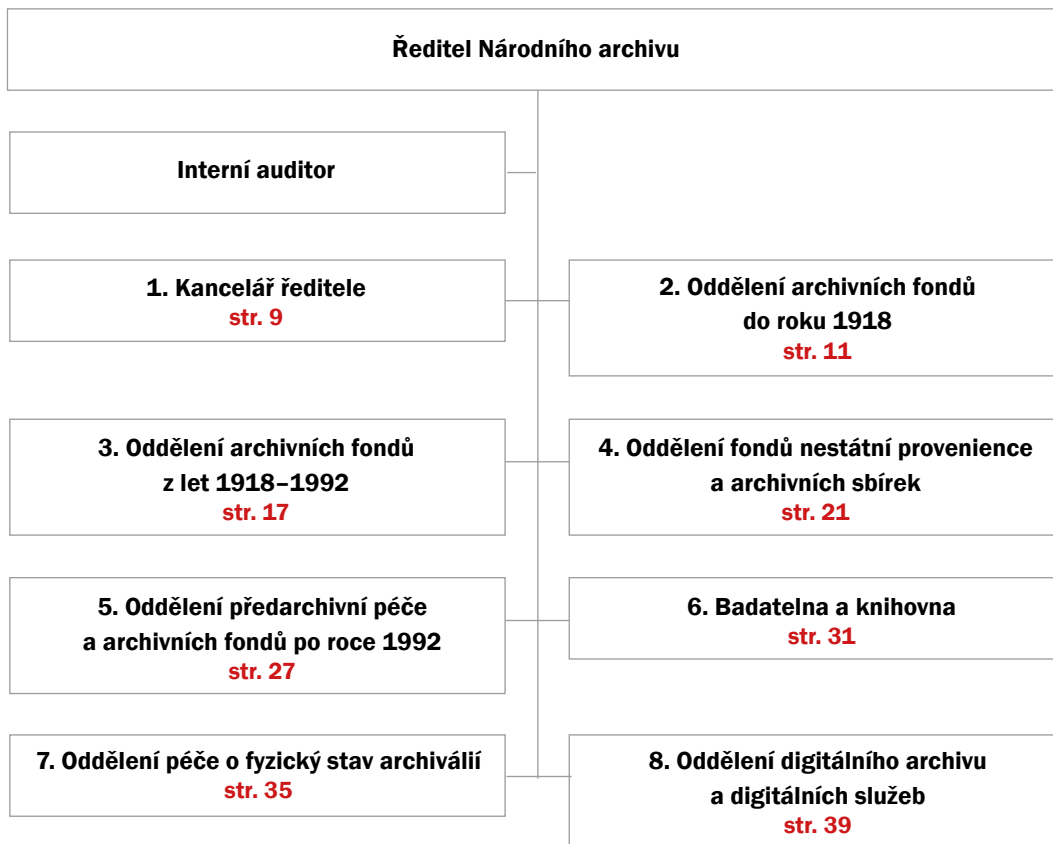

Krátký průvodce Národním archivem

Národní archiv

Organizační struktura

Úvod

Cokoliv se událo v historii, našlo zpravidla svou odezvu v písemném, obrazovém, zvukovém nebo jiném záznamu, který pak často ukončil svou první etapu „činné existence“ ve spisovně a po výběru toho nejzávažnějšího i v archivu. Uvažování a pátrání po minulých událostech a jejich „dokladech“ se neobejde bez putování po archivech.

V České republice by nebylo úplného obrazu minulosti bez Národního archivu. Patří k nejvýznamnějším zařízením tohoto typu u nás. Díky svým neméně slavným předchůdcům oplývá přímo poklady, jež vypovídají o dávné i zcela nejnovější minulosti státu, země, společenských skupin i jednotlivců. Je ctí i závazkem být ústředním archivem státu. Povinnosti vůči široké domácí i zahraniční veřejnosti zakotvuje zákon č. 499/2004 Sbírky zákonů České republiky, který vstoupil v platnost 1. ledna roku 2005.

V soustavě archivů je Národní archiv (přejmenován tímto zákonem, dříve Státní ústřední archiv v Praze) logicky zařazen mezi veřejné archivy. Jakožto archiv státní vykonává některé správní úkony nejen sám za sebe, ale i pro nestátní archivy. Je správním úřadem přímo řízeným Ministerstvem vnitra. Zaujímá postavení organizační složky státu a účetní jednotky v rozpočtové kapitole resortu Ministerstva vnitra. Ředitele jmenuje ministr vnitra.

Národní archiv kontroluje výkon spisové služby a vybírá archiválie u organizačních složek státu s celostátní působností (ministerstva a další ústřední úřady), v jejich správních archivech a u jimi zřízených organizací. Do jeho působnosti patří právnické osoby s celostátní působností, zřízené zvláštním zákonem. Výběr archiválií provádí u vrcholných orgánů politických stran, hnutí, spolků, odborových a zaměstnavatelských organizací, profesních komor, u církví a náboženských společností, nadací apod. Akvizice směřuje také k významným domácím osobnostem i ke krajanským komunitám v zahraničí a jejich členům.

Archiv pečuje o archiválie výše uvedených původců, o archiválie vrcholných orgánů českého státu, Československé republiky, Československé socialistické republiky, České a Slovenské federativní republiky, České socialistické republiky, České republiky, jakož i státních a samosprávných orgánů pro Zemi českou v minulosti, ústředních okupačních orgánů v letech 1939–1945 a exilové vlády z téhož období, dále o archiválie vzniklé z činnosti centrálních úřadů habsburské monarchie. Nahlížení do archiválií upravuje výše zmíněný zákon a vyhláška č. 645/2004 Sb.

Vznik a postavení Národního archivu

Dějiny Národního archivu se začaly psát již v raném středověku, zároveň s první písemností vytvořenou na území tehdejšího státu. Počátky listinného archivu panovnického rodu Přemyslovců, který je dnes známý jako Archiv České koruny, spadají do 12. století. Tvoří jej v současnosti 2824 listin z let 1158–1935. Tento archivní soubor byl v roce 1988 prohlášen za národní kulturní památku a je mu věnována mimořádná péče archivářů i restaurátorů Národního archivu. Listiny jsou uloženy ve speciálním trezoru v podzemí budovy bývalého Archivu Země české (dnes budova Národního archivu na ulici Milady Horákové).

Další archiválie vznikaly u postupně zřizovaných ústředních správních institucí počínaje českou královskou kanceláří, jejíž existence je doložena již ve 12. století. Vlastní archiv, dříve nazývaný stará registratura, je však doložen až k roku 1567. Název archivu odpovídal vždy názvu příslušné vrcholné instituce, která archiv spravovala. Počínaje 16. stoletím byl nejprve archivem české kanceláře a české komory, od počátku dvacátých let 17. století archivem starého českého místodržitelství, od roku 1749 archivem reprezentace a komory, od roku 1763 českého gubernia, od roku 1850 českého místodržitelství a konečně od roku 1919 archivem ministerstva vnitra. Po roce 1918, mimo jiné v souvislosti s realizací spisové rozluky s Rakouskem, byla vytvořena řada resortních archivů. Nejvýznamnější byly Archiv ministerstva vnitra, zřízený v roce 1919 z místodržitelského archivu (v roce 1950 byl jeho název změněn na Ústřední archiv ministerstva vnitra), a Československý státní archiv zemědělský, založený v tomtéž roce při ministerstvu zemědělství (od roku 1952 Ústřední zemědělsko-lesnický archiv). Slibný pokus o vytvoření vertikální archivní sítě z roku 1918 zastavil vleklý kompetenční spor mezi ministerstvem vnitra a ministerstvem školství a národní osvěty.

Okupací Československa v roce 1939 a vytvořením Protektorátu Čechy a Morava byly snahy o novou legislativní úpravu československého archivnictví na několik let přerušeny. Archivnictví přešlo pod německou správu, archivy vykonávaly za protektorátu svoji běžnou činnost, hlavní pozornost byla věnována záchraně archiválií před zničením.

Po skončení II. světové války se vytvoření jednotné archivní organizace dostalo do popředí zájmu, trvalo však ještě téměř deset let, než došlo k definitivnímu rozhodnutí. Dne 7. května 1954 bylo přijato vládní nařízení č. 29, o archivnictví. Podle tohoto nařízení vznikla síť archivů tvořená státním

ústředním archivem, krajskými, okresními a místními archivy, které spravovaly veškeré archiválie od nejstarší doby. Řízení archivnictví připadlo resortu ministerstva vnitra. Organizace oboru se tak napojila na systém politické správy, s níž sdílela a dosud sdílí všechny osudy.

Po zrušení zemí jakožto správních jednotek vznikl Státní ústřední archiv začleněním bývalého Archivu Země české do Ústředního archivu ministerstva vnitra jako jeho nového oddělení. V souladu s vládním nařízením o archivnictví bylo vytvoření Státního ústředního archivu završeno přičleněním Ústředního zemědělsko-lesnického archivu k 1. lednu 1956. Postavení Státního ústředního archivu vymezoval statut vydaný rozkazem ministra vnitra č. 32/1955 ze dne 28. dubna 1955, podle kterého byl archiv vědecko-výzkumným ústavem ministerstva vnitra, jemuž byly svěřeny do odborné archivní péče soubory archiválií, fondy (sbírky) ústředních úřadů, orgánů a institucí. Statut z roku 1955 platil až do roku 1970, kdy byl výnosem ministra vnitra ČSR s účinností k 1. dubnu 1970 nahrazen statutem novým. Postavení archivu jako vědecko-výzkumného ústavu ministerstva vnitra ČSR se sice nezměnilo, ale archiv byl označen jako zálohová rozpočtová organizace přímo podřízená ministerstvu vnitra ČSR.

Po schválení archivního zákona č. 97/1974 Sb., který nahradil vládní nařízení o archivnictví z roku 1954, byl s účinností od 1. března 1976 vydán nový statut, podle něhož byl Státní ústřední archiv ústavem ministerstva vnitra, které jej přímo řídí a spravuje. Státnímu ústřednímu archivu bylo ponecháno postavení hlavního vědecko-výzkumného pracoviště v oblasti archivnictví a příbuzných vědních oborů v Československé republice. Výnosem ministra vnitra č. 4 ze dne 31. prosince 1993 byla zřízena sekce archivní správy při civilně správním úseku Ministerstva vnitra, jejíž organizační součástí se stal také Státní ústřední archiv a sedm státních oblastních archivů. Státní ústřední archiv se stal přímou součástí ministerstva, neměl právní subjektivitu, ani vlastní statut a organizační řád. Tato situace trvala až do 1. srpna 2002, kdy se v rámci reformy veřejné správy Státní ústřední archiv stal podle zákona č. 320/2002 Sb. samostatnou organizační složkou státu přímo řízenou Ministerstvem vnitra. Organizační řád Státního ústředního archivu byl vydán pokynem ředitelky č. 18 dne 16. září 2003. Dne 1. ledna 2005 vstoupil v platnost nový zákon č. 499/Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů. Kromě nových úkolů přinesla tato zákonná norma i změnu názvu – Státní ústřední archiv v Praze se stal Národním archivem. Národní archiv je správním úřadem a ústředním archivem státu, který je přímo řízený Ministerstvem vnitra. Je organizační složkou státu a jeho řízení upravuje organizační řád, který schvaluje ministr vnitra.

Organizace archivu

K 1. lednu 2024 byla po téměř dvaceti letech provedena vnitřní reorganizace archivu, kterou si vyžádaly především nové úkoly a pracovní postupy, vyplývající z nové legislativní úpravy a digitalizace českého archivnictví. Celkem má archiv osm oddělení, z nichž každé je pověřeno konkrétními úkoly nebo správou přesně specifikovaných archivních souborů. V čele archivu stojí v současné době ředitel. Provoz celého archivu a sekretariátu ředitele zajišťuje Kancelář ředitele (1. oddělení).

Dále má archiv k dispozici restaurátory a konzervátory – Oddělení péče o fyzický stav archiválií (7. oddělení). Oddělení mj. vykonává vědeckou, výzkumnou a pedagogickou činnost v oblasti konzervování a restaurování archiválií s celorepublikovou působností. Oddělení Badatelna a knihovna (6. oddělení) zabezpečuje především servisní služby archivu směrem k badatelské veřejnosti. Archivní knihovna má statut knihovny veřejné. Oddělení fondů nestátní provenience a archivních sbírek (4. oddělení) pečuje o archivní soubory provenience uvedené v jeho názvu. Oddělení předarchivní péče a archivních fondů po roce 1992 (5. oddělení) je pověřeno především kontrolou výkonu spisové služby, předarchivní péčí a výběrem archiválií u zákonem vymezeného okruhu veřejnoprávních původců. Nově vzniklé Oddělení digitálního archivu a digitálních služeb (8. oddělení) plní úkoly vědecko-výzkumného pracoviště na úseku uchovávání a zpřístupňování nových forem nosičů informací včetně dokumentů v digitální podobě. V této oblasti plní funkci odborného metodického a školicího centra. Další oddělení plní především úlohu správců archivních souborů, které jsou vymezeny okruhem původců a historickými mezníky: Oddělení archivních fondů do roku 1918 (2. oddělení); Oddělení archivních fondů z let 1918–1992 (3. oddělení).

Základní statistika Národního archivu

(Uváděné údaje jsou platné k 29. 2. 2024)

Národní archiv pečuje o 2 302 archivních souborů o celkovém rozsahu 134 389,43 bm. Ve většině případů – 97,1 % – jde o archivní soubory v přímé péči archivu, zbývajících (2,9 %) jsou v archivu uloženy na základě smlouvy o uložení (depozitum). Z uvedeného množství tvoří 52,87 % archiválie zpracované podle předepsaných norem, tj. 71 000 bm z celkové metráže. Archiválie jsou uchovávány ve dvou účelových archivních budovách: v Praze 4 na Chodovci, kde je ve 168 depozitářích uloženo celkem 121 366,25 bm archiválií, v druhé budově – v ulici Milady Horákové v Praze 6 – je uloženo zbývajících 13 023,18 bm archiválií.

Kromě aktového materiálu, uloženého v 744 740 kartonech, 102 685 fasciklech a 188 516 balících, je v archivu uloženo 26 757 ks listin do roku 1850 a dalších 345 ks listin, vzniklých po roce 1850. Úředních knih a rukopisů je zde uloženo celkem 120 684 ks. Z dalších méně obvyklých typů archiválií můžeme jmenovat např. typáře (pečetidla a razítka) – celkem 3 123 ks; mapy, plány, atlasy, technické výkresy, grafické listy a kresby jsou zastoupeny celkovým počtem 122 807 ks, fotografické archiválie počtem 281 544 ks; kinematografických filmů je v Národním archivu uloženo 12 916 ks a zvukových záznamů 8 985 ks.

Různá je také jazyková skladba archivních dokumentů: většina archiválií je sice psána česky, ale setkat se můžeme s němčinou (30 %), angličtinou (7,6 %), latinou (4,2 %), francouzštinou (4,5 %), ruštinou (4,2 %), méně pak s bulharštinou, dánštinou, finštinou, hebrejštinou, čínštinou a řadou dalších jazyků.

Kancelář ředitele archivu

(1. oddělení)

Kromě svého základního poslání, kterým je zajištění ekonomicko-provozních činností Národního archivu, plní oddělení celou řadu dalších úkolů. Vede evidenci všech došlých i vlastních dokumentů archivu a odpovídá za výkon spisové služby. Dále zařizuje služební zahraniční cesty zaměstnanců Národního archivu. Organizuje a koordinuje činnost jednotlivých oddělení, zabezpečuje služební a jiné vzdělávání, koordinuje propagační, výstavní a reprezentační záležitosti Národního archivu a styk s veřejností, zajišťuje úkoly související s GDPR a ochranou osobních údajů, zajišťuje povinnosti stanovené zákonem o ochraně oznamovatelů a oblast právní a správní agendy, spolupracuje s tuzemskými i zahraničními archivními, vědeckými, kulturními a jinými institucemi a podílí se na přípravě výstav, exkurzí a publikací. Koordinuje a zabezpečuje realizaci vydavatelské činnosti. Zajišťuje redakční zpracování publikací, vydávaných Národním archivem, a to od jejich předtiskové přípravy, přes tisk až po vazbu a jejich distribuci. Plní úlohu garanta odborných i společenských akcí, které Národní archiv pořádá.

V neposlední řadě plní funkci sekretariátu ředitele Národního archivu v rozsahu jemu stanovené odpovědnosti a pravomoci.

Oddělení archivních fondů do roku 1918

(2. oddělení)

Oddělení archivních fondů do roku 1918 (2. oddělení) částečně sídlí v historické budově Národního archivu v Praze 6 (archivní fondy převážně do roku 1848) a v archivní budově v Praze 4 na Chodovci (fondy z období 1848–1918). 2. oddělení spravuje více než 320 archivních fondů a sbírek o celkovém rozsahu cca 30 000 bm. Součástí fondů jsou archiválie vyhlášené za národní kulturní památku nebo archivní kulturní památky.

V budově v Praze 6 jsou uloženy archivní fondy z oblasti politické, finanční, soudní a církevní správy a zemské samosprávy, vzniklé z činnosti ústředních úřadů, orgánů a institucí starého českého státu (tj. soustátí zemí Koruny české) a Českého knížectví a království od 12. století do poloviny 19. století. Zvláštní skupinou jsou archivní fondy vrcholných orgánů a institucí církevního charakteru, v nichž jsou uloženy písemnosti od 12. století až do současnosti, které oddělení spravuje většinou formou depozita. Na žádost těchto církevních institucí, ale i dalších vrcholných orgánů a institucí církevního charakteru, oddělení poskytuje odborné informační služby a vykonává úkoly především v oblasti předarchivní péče.

V budově v Praze 4 na Chodovci jsou uloženy archivní fondy státní správy a zemské samosprávy přibližně z let 1848–1918, avšak s přesahy v časovém rozpětí od 16. do 20. století (u listin až do 13. století). Převažují archivní fondy většího rozsahu, uzavřené a archivně zpracované, s odlišnými systémy spisové manipulace a s velmi různorodým obsahem.

Přehled archivních fondů 2. oddělení v budově v Praze 6

V oblasti ústřední správy českého státu (politické) je nejvýznamnějším archivním souborem **Archiv České koruny**, prohlášený za národní kulturní památku. Jde o archiv starého českého státu, tj. českého panovníka a později i českých stavů, obsahující kromě listin a listů, jejichž příjemci byla česká knížata a čeští králové, respektive čeští stavové, také listiny určené jiným fyzickým a právníckým osobám a další písemnosti různého typu. Dalšími významnými archivními fondy jsou **Stará manipulace**, **Registra**, **Česká dvorská kancelář**, **Nová manipulace**, **Staré české místodržitelství** a rozsáhlý

fond **České gubernium**, které odrážejí vývoj politické správy českého státu od 12. století do poloviny 19. století a obsahují písemnou pozůstalost jeho ústředních úřadů (česká kancelář, česká dvorská kancelář, české místodržitelství, directorium in publicis et cameralibus, české gubernium).

V oblasti finanční správy patří k nejvýznamnějším a zároveň nejvyužívanějším rozsáhlé katastrální fondy – **Berní rula, Tereziánský, Josefský a Stablní katastr a Archiv map katastrálních**. Dalšími významnými kmenovými fondy jsou **České oddělení dvorské komory, Česká komora a Zemský podkomořský úřad**, jejichž písemnosti dokumentují vývoj finanční správy českého státu od 12. století do poloviny 19. století a obsahují písemnou pozůstalost příslušných ústředních úřadů (královská komora, česká komora, directorium in publicis et cameralibus – oddělení camerale a contributionale, dvorská komora).

V oblasti soudní správy je nejvýznamnější archivní fond **Desky zemské**, tvořen několika soubory písemností vzniklých z dlouhodobé činnosti zemského soudu a jeho registratury, zvané úřad desek zemských. Desky zemské obsahují vklady z oblasti soukromého práva sporného i nesporného a práva veřejného. K dalším významným archivním fondům patří **Apelační soud**, obsahující písemnou pozůstalost této jediné soudní odvolací instance pro všechna města zemí České koruny či **Desky dvorské** vzniklé z činnosti dvorského soudu rozhodujícího o záležitostech manů a leníků českého krále. Neméně důležitými archivními soubory jsou: **Česká léna**, dokládající problematiku lén uvnitř České koruny, **Hejtmanství německých lén a Desky Hejtmanství německých lén** dokumentující problematiku zahraničních lén České koruny. **Knihy svobodnické** obsahují vklady nesporného majetkoprávního charakteru svobodníků, tj. osobně svobodných vlastníků poddaných přímo králi.

V oblasti církevní správy jde o písemnosti vzniklé z činnosti správy církví ústředního charakteru na území českého státu, tj. písemnosti vzniklé z činnosti katolické církve – ty převažují a dělí se na fondy vzniklé činností světských církevních institucí a činností institucí řeholních – a církví ostatních (církev podobojí sdružené v České konfesi, Jednota bratrská, starokatolická církev, církev adventistů a židovské náboženské obce). K nejvýznamnějším fondům z oblasti světské činnosti katolické církve patří rozsáhlý fond **Archiv pražského arcibiskupství**, dále **Archiv kolegiální kapituly vyšehradské a Archiv kolegiální kapituly Věch svatých na Pražském hradě**. Po linii řeholní jmenujme fondy **Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II.**, dále **Alžbětinky – konvent, Praha, Augustiniáni obutí – provincialát a konvent, Praha, Benediktini – klášter Břevnov, Praha, Dominikáni – provincialát a konvent, Praha, Františkáni – provincialát a konvent, Praha, Kapucíni – provincialát a konventy, Praha,**

Křížovníci s červenou hvězdou – generalát a konvent, Praha, Maltézští rytíři – české velkopřevorství, Praha, Piaristé – provincialát a koleje, Praha, Premonstráti – klášter Strahov, Praha, Voršilky – konvent, Praha; z oblasti činnosti nekatolických církví Akta Jednoty bratrské – Acta Unitatis fratrum, Starokatolické biskupství a Rada židovských náboženských obcí Čech a Moravy.

Pokud jde o zemskou samosprávu, významným archivním fondem je **Archiv českých stavů**, obsahující písemnosti týkající se záležitostí českých stavů jako celku i jednotlivců (opisy privilegií, reversy k zemi, berní reversy, inkoláty, šlechtické průby, znakové vývody). Kromě výše uvedených archivních souborů spravuje oddělení 5 rodinných archivů méně významných šlechtických rodů, fondy dvou nadací (**Lužický seminář, Tereziánský ústav šlechtičen**) a 41 sbírek.

Sbírkou uložené v 2. oddělení vznikly jak uvědomělou sběratelskou činností předchůdců Národního archivu, tak z praktických ukládacích důvodů bez ohledu na provenienci dokumentů, dále koupěmi, odkazy a dary; k nejvýznamnějším patří **Sněmovní artikuly, Dvorské dekrety a reskripty, Patenty, Cirkuláře a vyhlášky, Nadační listiny, Stará manipulace – urbáře, odhady, inventáře, Sbírka map a plánů, Sbírka rukopisů, Sbírka grafických listů, kreseb a maleb, Sbírka původních archivních pomůcek** a rozsáhlá **Sbírka přepisů z domácích a zahraničních archivů**. Nejobsáhlejší skupinu tvoří 18 genealogických a heraldických sbírek, doplňujících úřední prameny zemského archivu k dějinám šlechty, z nichž k nejspolehlivějším a nejvytěžovanějším patří **Sbírka genealogická Dobřenského, Zeehova rukověť k deskám zemským, Sbírka genealogicko-heraldická Doerrova** a **Sbírka genealogicko-heraldická Wunschwitzova**.

Přehled archivních fondů 2. oddělení v budově v Praze 4

Archivní fondy 2. oddělení uložené na Chodovci můžeme rozdělit do několika tematických skupin: ústřední politická správa Vídeň, zemská politická správa a policejní úřady; zemská samospráva; soudní správa; finanční správa; průmysl a živnosti, stavebnictví; doprava a spoje; školství, kultura a památková péče; zemědělství; hornictví.

K nejvýznamnějším archivním fondům patří fondy převzaté v rámci spisové rozluky s Rakouskem po I. světové válce. Jde o části registratur vídeňských centrálních úřadů týkajících se českých zemí. Na prvním místě je třeba zmínit fond **Prezidium ministerské rady – Vídeň**. Prezidium sloužilo jako pomocný byrokratický orgán ministerského předsedy a ministerské rady a vyřizovalo spisy posílané z ministerstev a zemských úřadů k posouzení nebo pro informaci, dále služební agendu premiéra

a záležitosti spadající do jeho přímé kompetence. Do této skupiny archivních fondů dále patří písemnosti jednotlivých ministerstev, z nichž nejvýznamnější jsou fondy **Ministerstvo vnitra, Ministerstvo zahraničních věcí, Ministerstvo spravedlnosti, Ministerstvo financí, Ministerstvo obchodu, Ministerstvo železnic, Ministerstvo kultu a vyučování** či **Ministr krajan Vídeň**. Rozsáhlé jsou další „vídeňské“ fondy, týkající se ředitelství a inspekce železnic.

Nejvyšším úřadem státní správy v Čechách se ve druhé polovině 19. století stalo České místodržitelství v Praze. Do jeho pravomoci spadala policejní agenda, rozhodování o věcech týkajících se celé země a o záležitostech, jimiž bylo pověřeno ministerstvy. Bylo nejvyšším orgánem pro záležitosti osvěty a vyučování, pro věci obchodní a živnostenské, pro stavební a zemědělské záležitosti. Bylo podřízeno ministerstvu vnitra, ale sloužilo jako nadřízený orgán krajských úřadů a po jejich zrušení v roce 1862 převzalo část jejich působnosti. Místodržitelství se mělo starat o vydávání zemského zákoníku, bylo nejvyšší instancí ve věci rozhodnutí úřadů jemu podřízených, mělo vyšetřovat a rozhodovat ve věci šlechtictví a titulů, organizovalo sbírky, příslušel mu vrchní dohled nad tiskem, spolky a divadly, vedlo vrchní správu obecních záležitostí atd. Archivní fond **České místodržitelství** patří svým rozsahem mezi největší fondy Národního archivu.

Podobně významným a rozsáhlým archivním fondem je **Policejní ředitelství Praha I**. Ředitelství bylo nejvyšším centrálním policejním úřadem v zemi. Písemnosti úřadu úzce souvisejí s každodenním životem a pro badatele nabízejí nepřeberné množství informací ze všech oblastí společenského i soukromého života jednotlivců, skupin, spolků a společenských organizací.

Významnou skupinou fondů jsou fondy zemské samosprávy, z nichž největší je **Zemský výbor**. Zemský výbor jako výkonný orgán zemského sněmu představoval nejvyšší samosprávný úřad v Čechách. Archivní fond, jehož první část (1714–1784) je zpřístupněna katalogem, poskytuje velké množství informací z nejrůznějších oblastí veřejného života.

Dalším význačným archivním fondem je **Český zemský sněm** a fond **Zemská porodnice a nalezinec Praha**.

Mezi archivní fondy soudní správy patří především **Česká finanční prokuratura, Zemský soud** a **Fideikomisní spisy Praha**. Důležitými fondy finanční správy jsou **Česká státní účtárna** a **Zemské finanční ředitelství Praha**.

Mimořádný význam mají fondy montánní (horní). V první řadě je to uměle vytvořený archivní soubor **Staré montanum**, který vznikl v 18. století vytříděním spisů o hornictví a mincovnictví

z registratur české kanceláře, české komory a starého českého místodržitelství. Spisy byly věcně uspořádány do uměle vytvořených signatur a obsahují materiál pro dějiny hornictví, hutnictví a mincovnictví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Ústředním horním úřadem druhé instance bylo **Báňské hejtmanství Praha**, které povolovalo a zřizovalo horní revíry, řídilo a kontrolovalo činnost báňských úřadů, spravovalo jejich personální záležitosti atd. Největším horním fondem je **Vrchní horní úřad Jáchymov**, obsahující písemnosti dokumentující vývoj hornictví v Krušnohoří.

Rozsáhlé jsou archivní fondy z oblasti zemědělství a lesnictví. Jde převážně o fondy dvorských úřadů, které spravovaly panovnický majetek a jejichž části, týkající se českých zemí, byly získány při archivní rozluce s Rakouskem po I. světové válce. Mezi ně patří **Generální ředitelství císařských a rodinných fondů ve Vídni, Úřad nejvyššího dvorského štolby, Ředitelství císařských soukromých a rodinných statků ve Vídni a Ředitelství císařských soukromých a rodinných statků Praha**. Do této skupiny archivních fondů patří i **Ředitelství státních lesů a statků Vídeň**, jež spravovalo státní velkostatky, a **Administrace státních statků**. Mezi klenoty patří skupina archivních fondů, týkajících se významného roku 1848. V první řadě je to **registratura tzv. Svatováclavského výboru**, dále pak **registratura Národního výboru**, spisy **Vyšetřovací komise** a materiály **Národních gard**. Z tisků vzta-
hujících se k událostem roku 1848 byla vytvořena dokumentární sbírka mimořádné hodnoty.

Wrtat

Emma

ern

Wrtat Alois

Edin

tern

Oddělení archivních fondů z let 1918–1992

(3. oddělení)

Oddělení spravuje archivní fondy vzniklé z činnosti ústředních úřadů meziválečné Československé republiky, Protektorátu Čechy a Morava včetně fondů německých okupačních úřadů a československých exilových státních orgánů v zahraničí v letech 1939–1945. Dále má ve správě rozsáhlé fondy unitárních ústředních úřadů státní správy z let 1945–1968 a federálních i českých ústředních úřadů z let 1969–1992 včetně jejich zařízení s celostátní nebo republikovou působností. Jsou zde uloženy také fondy české zemské správy z let 1918–1948, pražského policejního ředitelství z let 1920–1950, ale i složitý archivní soubor ústředních orgánů Komunistické strany Československa z let 1948–1989.

Oddělení rovněž provádí výběr archiválií, ve skartačním řízení i mimo ně, a to u původců, kteří dosud spravují dokumenty vzniklé před rokem 1992.

Přehled archivních fondů

Z nejvýznamnějších archivních fondů ústřední státní správy Republiky československé v letech 1918–1945 lze uvést **Předsednictvo ministerské rady, Ministerstvo vnitra** (zejména stará i nová registratura), **Ministerstvo školství, Ministerstvo sociální péče, Ministerstvo financí, Ministerstvo železnic, Ministerstvo pošt a telegrafů, Ministerstvo veřejných prací, Ministerstvo průmyslu, obchodu a živností, Ministerstvo zemědělství, Nejvyšší správní soud, Ústavní soud**, dále pak **Nejvyšší účetní kontrolní úřad, Státní pozemkový úřad a Státní úřad statistický**.

Všechny zmíněné archivní fondy jsou opatřeny inventáři vypracovanými zpravidla v šedesátých letech minulého století. K většině z nich byly později převzaty desítky kartonů dodatků ze sedmdesátých a osmdesátých let, které však v některých případech ještě nejsou archivně zpracovány.

Samostatný celek tvoří písemnosti ústředních československých exilových úřadů, z nichž k badatelsky nejžádanějším patří fond **Ministerstvo vnitra Londýn**. Spolu s archivními soubory **Předsednictvo ministerské rady Londýn a Archiv Huberta Ripky** patří k obsahově nejbohatším pramenům k činnosti naší exilové vlády v období II. světové války.

Další skupinu fondů pokrývajících období 1939–1945 tvoří celky vzniklé z činnosti ústřední německé okupační správy Protektorátu Čechy a Morava, které jsou z větší části uloženy v rozsáhlém archivním souboru **Úřad říšského protektora v Čechách a na Moravě** opatřeném několika novějšími dodatky. Významné dokumenty okupační správy byly do Národního archivu předány z bývalého Archivu ministerstva vnitra koncem osmdesátých a na začátku devadesátých let minulého století, přičemž inventarizace posledního z nich probíhá.

Jde zejména o archivní fondy **Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě, Německé státní ministerstvo pro Čechy a Moravu** a dílčí část fondu **Úřad říšského protektora v Čechách a na Moravě**.

Písemnosti vzniklé z činnosti českého zemského úřadu v letech 1911–1948 (zpočátku s názvem zemská správa politická, po II. světové válce zemský národní výbor) tvořící rozsáhlý archivní soubor **Zemský úřad Praha** jsou sice badatelsky méně využívány, ale obsahují významné údaje celozemského charakteru.

Z dílčích částí fondu lze zmínit **Zemský úřad Praha – oddělení spolkové, Zemský úřad Praha – policejní a bezpečnostní záležitosti, Zemský úřad Praha – státní občanství a matriční záležitosti, Zemský úřad Praha – zemský národní výbor**. Dalším zajímavým celkem zemského charakteru je fond **Zemská školní rada Praha II**, který chronologicky navazuje na svého předchůdce ve 2. oddělení Národního archivu.

Zvláštní archivní soubor státní provenience **Policejní ředitelství Praha II** tvoří dílčí fondy vzniklé z činnosti pražského policejního ředitelství, jehož kompetence nabývala v některých oblastech celozemského významu. Badatelsky nejatraktivnějším je jeho všeobecná registratura, která obsahuje ve třech desetiletých manipulačních obdobích (1921–1950) rozsáhlou abecední řadu osobních spisů obyvatel Prahy chronologicky i obsahově navazující na stejnojmenný archivní fond, který je rovněž v péči 2. oddělení Národního archivu. Mimořádný zájem je také o dílčí část uchovávanou pražskou pobytovou evidenci. Soubor obsahuje i písemnosti z činnosti zpravodajské ústředny v meziválečném období. Archivní fond **Policejní ředitelství Praha II – Zpravodajská ústředna** (včetně vlastní pražské pobočky) je však podobně jako část fondu **Policejní ředitelství Praha II – prezidium** opatřen pouze původním soupisem významných signatur.

Státní správu z let 1945–1992 pokrývají rozsáhlé archivní soubory v plné šíři. Mezi nejvýznamnější lze zařadit **Úřad předsednictva vlády ČSSR/ČSFR** a **Úřad vlády ČSR**. Jejich přejímání

bylo z velké části ukončeno v 2. polovině devadesátých let minulého století a patří k badatelsky nejvyužívanějším fondům Národního archivu.

Ke kmenovým archivním souborům patří **Ministerstvo vnitra II, Ministerstvo financí II, Ministerstvo zemědělství II, Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo školství a kultury, Ministerstvo kultury** a další rozsáhlé archivní fondy resortů justice, průmyslu, sociální péče, dopravy a spojů, zahraničního obchodu, vědecko-technického rozvoje, plánování, státní kontroly, statistiky, památkové péče a životního prostředí.

Pouze některé zmíněné fondy jsou pro badatele přístupné prostřednictvím inventáře. V nezpracovaných fondech nebo jejich částech se badatelské požadavky uspokojují na základě odborných konzultací.

Pro oblast zdravotnictví, sociální péče, školství a kultury byly z výše uvedených důvodů vytvářeny inventární soupisy zahrnující schůze kolegií. V archivních fondech týkajících se justice probíhá pořádání podle spisových značek tak, aby v nich mohla být vykonávána složitá nahlédací agenda týkající se především věznění.

Ve správě oddělení se nachází rovněž složitý archivní **soubor ústředních orgánů Komunistické strany Československa**. Tento celek je tvořen jednotlivými dílčími fondy dle organizační struktury nejvyššího vedení KSČ. Jedná se o volené orgány (např. předsednictvo, sekretariát), tajemníky (např. Klement Gottwald, Antonín Novotný, Čestmír Císař, Gustáv Husák), oddělení (např. mezinárodní, stranických orgánů) a komise (např. národohospodářská, ideologická).

Po převzetí písemností KSČ byly zpřístupněny zejména předsednictva a sekretariáty, a to až do roku 1989. Dokumenty archivního souboru jsou z větší části zpracované a opatřené archivními pomůckami či soupisy zasedání jednotlivých orgánů.

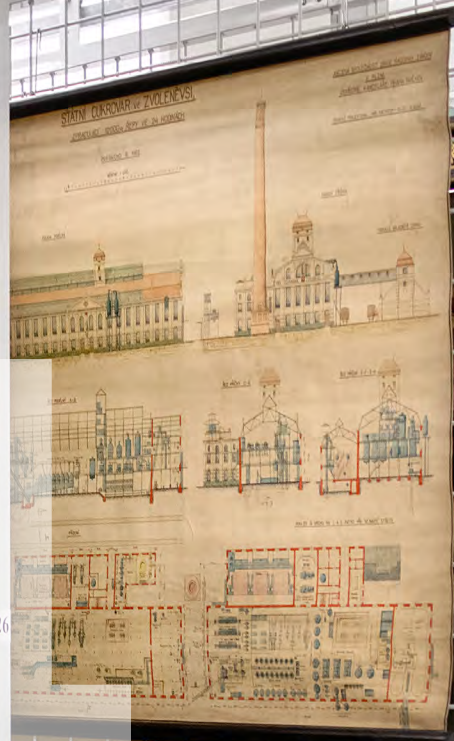

SLOVINŠKE.

24

26

28

Oddělení fondů nestátní provenience a archivních sbírek

(4. oddělení)

Oddělení fondů nestátní provenience a archivních sbírek spolupracuje s určenými soukromoprávními původci a s vlastníky archiválií a poskytuje jim komplexní služby. Na žádost původců a vlastníků provádí výběr archiválií, pomáhá při jejich evidenci v rámci Národního archivního dědictví a po vzájemné dohodě může přejímat vybrané archiválie do trvalé či dočasné odborné správy. Národní archiv nejčastěji přejímá archiválie k uložení ve svých depozitářích formou daru České republiky, jinou možností je jejich vykoupení (cenu nabízených archiválií posuzuje komise Národního archivu pro ohodnocování a výkup archiválií) nebo je přejímá do úschovy (v tomto případě zůstávají archiválie ve vlastnictví složitele).

Oddělení dále provádí výběr archiválií a po dohodě s vlastníkem přejímá archiválie vrcholných a obdobných orgánů politických stran a hnutí, organizací s mezinárodním prvkem, spolků a občanských sdružení, odborových organizací, organizací zaměstnavatelů a profesních komor (s výjimkou těch, které jsou zřízeny ze zákona), nadací a nadačních fondů a obecně prospěšných společností. Za zvláštní zmínku stojí spolupráce s organizacemi zahraničních Čechů. Oddělení rovněž plánovitě shromažďuje archivy osobností, které významným způsobem ovlivnily či dokumentovaly historii našeho státu, zejména archivy špičkových politiků, vysokých státních úředníků, publicistů, nakladatelů, funkcionářů sdružení a organizací s celostátní působností a v neposlední řadě historiků, archivářů a badatelů, jejichž odborný zájem je spojen s archivními soubory Národního archivu.

Oddělení se dále specializuje na péči o fotografické, zvukové a kinematografické archiválie, které jsou ukládány ve speciálně vybavených depozitářích, klimatizovaných tak, aby byly vytvořeny optimální podmínky pro uchování různých typů nosičů. Jedná se jak o části archivních souborů z provenience úřadů a institucí, soukromoprávních korporací, osobních archivů, tak o příslušné archivní sbírky. Ty jsou systematicky doplňovány. Kromě sbírek fotografických, zvukových a audiovizuálních archiválií jde dále především o rozsáhlou sbírku kartografických dokumentů.

Přehled archivních fondů

Oddělení spravuje více než 1200 archivních souborů v rozsahu přesahujícím 18 000 bm, které lze podle typů rozdělit do několika skupin. Počet fondů každoročně vzrůstá akviziční činností, projevující se nejdynamičtěji v případech osobních fondů. První osobní fondy byly získány již předchůdci Národního archivu. Archiv Země české se orientoval zejména na fondy zemských poslanců, Československý státní archiv zemědělský na významné badatele v oblasti zemědělství a lesnictví. V minulosti byla zaznamenána řada důležitých přejímek, ať již od původců samotných nebo delimitací z jiných institucí – zejména řada archivních souborů získaných ze Studijního ústavu ministerstva vnitra, přejímaných do archivu od konce sedmdesátých let. Jedná se o archivy vrcholných politiků z období první republiky, II. světové války a bezprostředně následujícího období, např. **Rudolf Beran, Prokop Drtina, František Hála, Adolf Procházka, Hubert Ripka, Jaromír Smutný, Jan Šrámek, Petr Zenkl** apod. Po roce 1989 narůstá počet osobních fondů geometrickou řadou. V roce 1990 byly převzaty na základě zákona osobní fondy uložené dosud v Archivu Ústavu marxismu-leninismu ÚV KSČ, např. **Klement Gottwald, Julius Ďuriš, Karel Kreibich, Bohumír Šmeral, Jan Šverma, Antonín Zápotocký, Marie Zápotocká** a další. Od roku 1996 provádí archiv systematickou akviziční činnost a získal osobní archivy politiků, např. **Čestmír Císař, Vladimír Clementis, Evžen Erban, Eduard Goldstücker, Ota Hora, Zdeněk Jičínský, Jan Malypetr, Jan Masaryk, Zdeněk Mlynář, Josef Vavroušek**, historiků a archivářů, např. **Bořivoj Čelovský, Zdeněk Fiala, Zdeňka Hledíková, Jaroslav Kašpar, Rostislav Nový, Josef Pelikán a Josef Tlapák**.

Rodinné archivy nepatří k typickým fondům Národního archivu. Přesto je potřeba upozornit na dva velké rodinné archivy, které jsou vyhledávány mnoha našimi i zahraničními badateli. **Rodinný archiv toskánských Habsburků** byl převzat do Československého státního archivu zemědělského již po roce 1918 na základě zákona o převzetí majetku rodu Habsburků. Obsahuje řadu důležitých písemností k dějinám italského Toskánska a evropským dějinám 19. století v širších souvislostech.

Rodinný archiv Metternichů byl převzat až po roce 1945 ze zámku v Plasích. I on se stal vyhledávaným, zvláště pro období světových dějin 1. poloviny 19. století, neboť obsahuje řadu primárních pramenů, např. korespondenci kancléře Metternicha. Soubor autobiografických rukopisů kancléře Metternicha tvoří archivní kulturní památku. Historicky cenný je archivní fond **Národního divadla v Praze**, který zahrnuje archiválii správní povahy, dokumentaci k repertoáru a korespondenci s umělci. Součástí fondu jsou kulturní památky, které tvoří Pamětní zakládací listina Národního divadla v Praze,

z roku 1866 a Listina pamětní, jež se týče stavby Národního divadla v Praze a seznam osob a firem, které se na znovuvybudování divadla podílely, z roku 1883. Další velmi rozsáhlou skupinou je početná řada fondů spolků, zájmových uskupení, svazů a občanských sdružení. Ze starších fondů k nim patří zejména **Vlastenecko-hospodářská společnost, Jednota pro povzbuzení průmyslu v Čechách, Národní rada česká, Ústřední matice školská** ad. Následují desítky spolků z období první republiky.

Reprezentativní charakter mají spolky sportovní, např.: **Sokol pražský, Československá obec sokolská, Klub československých turistů, Československý olympijský výbor**, archivní fondy zemědělských spolků: **Svaz československých velkostatkářů, Československá akademie zemědělská, Česká zemědělská rada** aj. a archivní fondy spolků národních menšin: **Ukrajinské muzeum, Ruské a ukrajinské emigrantské spolky a organizace, Svaz Němců v Čechách** apod., ke kterým se řadí spolky a organizace z období okupace, mj. **Česká liga proti bolševismu, Svaz pro spolupráci s Němci, Hitlerjugend, Saská selská osídlovací společnost** a další. Národní archiv dále spravuje archivní fond **Ústřední výbor Národní fronty** a archivní fondy významných organizací v Národní frontě sdružených: **Československá vědeckotechnická společnost, Československý svaz bojovníků za svobodu, Československý svaz tělesné výchovy, Československý svaz žen, Svazarm, Československý mírový výbor, Socialistický svaz mládeže** (a jeho předchůdce Československý svaz mládeže).

V rámci akviziční činnosti se podařilo získat řadu hodnotných historických archivů, např. **Archiv Syndikátu novinářů ČR** včetně jeho předchůdců. Oddělení Národního archivu spravuje rovněž pozoruhodnou kolekci archivů politických stran a jejich zařízení. K nejstarším patří **Kluby českých poslanců sněmovny říšské rady Vídeň, Pražský klub** a **Český klub**. Z období první republiky se dochovaly archivní fondy **Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu, České i Německé sociální demokracie**. K badatelsky využívaným patří i archivní fond **Národní souručenství, NSDAP a Sudetoněmecká strana**. Z rozsáhlého fondu **Komunistická strana Československa – ústřední orgány** spravuje oddělení veškeré písemnosti do roku 1945 a z dalšího období písemnosti volených orgánů. K cenným akvizicím posledních let náleží **Archiv České strany národně sociální** včetně historických předchůdců této politické strany.

Ze sbírek je třeba upozornit zejména na hojně využívané sbírky novinových výstřížků: **Ministerstvo zahraničních věcí – výstřížkový archiv, Zahraniční tiskový archiv, Výstřížkový archiv Rudého práva** nebo **Novinářský studijní ústav – výstřížkový archiv**.

K dalším cenným sbírkám, jež jsou průběžně doplňovány, patří zejména **Sbírka map a plánů, Sbírka dokumentace** nebo **Sbírka plakátů**. Cenným přírůstkem poslední doby se stala **Sbírka Československé školy ve Velké Británii**, získaná od bývalých žáků. Část ze žáků byla zachráněna díky iniciativě Nicolase Wintona.

Po zrušení Všeodborového archivu ČMKOS převzal Národní archiv rovněž jeho archivní soubory a je tedy současným úložištěm pramenů k dějinám odborového hnutí.

Pestrá je rovněž skladba fotografických, filmových a audiovizuálních archivních souborů spravovaných oddělením – od pozůstalostí významných fotografů přes rodinné archivy až po fotografické archivy nejvyšších státních institucí. Jejich počet od počátku devadesátých let 20. století neustále narůstá. Mezi nejvýznamnější (a také nejvyužívanější) lze zařadit archivní fond **František Drtikol**, což je soubor necelých 2 000 deskových negativů, obsahujících portréty významných osobností politického a kulturního života prvorepublikového Československa, jejichž autorem byl jeden z nejvýznamnějších českých fotografů. Dalším významným fotografem, jehož pozůstalost je v oddělení uložena, je **Sláva Štochl**, který se zabýval především krajinářskou tvorbou. Mezi jeho fotografiemi však nalezneme i snímky, dokumentující osvobození Československa v roce 1945 nebo zachycující stavbu vodních děl na Vltavě.

Z rodinných archivů zmíníme alespoň **Rodinný archiv Randů a Krulišů, Rodinný archiv Adámků z Hlinska** nebo z novějších **Hodinová-Spurná Anežka**, kde kromě fotografií nalezneme i zvukové záznamy stejně jako v archivním souboru **Sviták Ivan**.

Fotografické, zvukové a kinematografické záznamy lze nalézt v archivních fondech nejvyšších státních úřadů: **Ministerstvo pošt a telegrafů, Ministerstvo zemědělství, Ministerstvo železnic, Ministerstvo školství a kultury** nebo jimi zřízených složek: **Ústav pozemních informací, Výzkumný ústav pozemních staveb, Ústřední dopravní institut**. „Obrazové“ informace, obsažené v těchto archivních fondech jsou stále častěji využívány nejenom jako ilustrační materiál, ale jako skutečný historický pramen.

Oddělení dále pečuje o fotografické soubory vzniklé z činnosti tiskových agentur jako je např. **Československá tisková kancelář, Balkanpress** nebo **Orbis**. Jde o rozsáhlé soubory, které jsou postupně zpracovávány a v řadě případů zároveň digitalizovány. Archiválie těchto archivních souborů pokrývají období od roku 1920 do poloviny osmdesátých let 20. století. V neposlední řadě je třeba zmínit fotografickou část archivního fondu **Archiv České strany národně sociální**.

Ze sbírek fotografických dokumentů lze uvést alespoň: **Druhá světová válka**, která obsahuje několik tisíc fotografií především německých tiskových agentur; **Květnové povstání 1945**, tj. soubor cca 10 000 fotografií (profesionálních i amatérských), dokumentujících květnové události roku 1945 především v Praze; **První světová válka**, nebo sbírku **Fotodokumentace**, což je nesourodý soubor fotografií zachycující každodenní život, ale i významné politické a kulturní události od konce 19. století do poloviny sedmdesátých let 20. století. Sbíрка označená názvem **Sbíрка Klement Gottwald (1906–1953)** skýtá tisíce fotografií a negativů, na nichž je zachycena nejen osoba vrcholného představitele komunismu, ale především celá řada událostí v uvedeném časovém rozmezí – sokolský slet, festival mládeže 1947, sjezdy KSČ, přijetí zahraničních návštěv atd.

Výhradně kinematografické dokumenty jsou zastoupeny ve sbírkách kinematografických filmů, které jsou děleny formátově (8, 16 a 35 mm). Pro badatele byly zpřístupněny formou tzv. inventurních seznamů. Z dalších archivních souborů, obsahujících výhradně kinematografické dokumenty můžeme na tomto místě uvést: **Centrotex**, **Koospol** nebo **Krátký film, Praha**.

Z významných souborů speciálně zvukových dokumentů lze jmenovat alespoň **Sbíрку gramofonových desek**, obsahující především projevy významných představitelů státu od dvacátých do poloviny sedmdesátých let 20. století a **Sbíрку zvukových záznamů radionaslouchací služby z let 1931–1953**.

N2 12/7
př.č. 14350-14699

N2 12/6
př.č. 14350-14699

N2 12/3
př.č. 14350-14699

N2 13/4
př.č. 19500-19899

N2 11/9
př.č. 12900-12949

N2 12/8
př.č. 16700-17199

N2 13/10
př.č. 19900-20299

N2 13/5
př.č. 19900-20299

N2 12/5
př.č. 15000-15499

N2 11/10
př.č. 12900-12949

Oddělení předarchivní péče a archivních fondů po roce 1992

(5. oddělení)

Oddělení zajišťuje komplexní předarchivní péči u zákonem určených ministerstev, dalších ústředních správních úřadů (např. Úřad vlády, Český báňský úřad, Úřad pro ochranu hospodářské soutěže), u právnických osob zřízených zákonem s celostátní působností (např. Rada pro rozhlasové a televizní vysílání, Státní fond dopravní infrastruktury), u ostatních organizačních složek státu s celostátní působností a jimi zřízených příspěvkových organizací (např. Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, Česká filharmonie, Drážní úřad) a také u vrcholných institucí justice (např. Ústavní soud, Nejvyšší (správní) soud, Nejvyšší státní zastupitelství).

Předarchivní péče zahrnuje řadu odborných činností, které oddělení vykonává vůči jemu kompetenčně příslušným původcům, přičemž jejich hlavním cílem je akvizice archiválií. Mezi klíčové činnosti, které oddělení v rámci této péče vykonává, patří hodnocení analogových i digitálních dokumentů a výběr archiválií (většinou formou odborné archivní prohlídky) ve skartačním nebo mimo skartační řízení z dokumentů veřejnoprávních původců s celostátní působností a následné přejímání vybraných archiválií k trvalému uložení do Národního archivu. Za tímto účelem vede oddělení evidenci původců v jeho působnosti a v případech odůvodněných regionálně vymezenou činností původce nebo uložení příslušných archivních fondů navrhuje přenesení působnosti na státní oblastní archivy. Při výběru archiválií z dokumentů vzniklých před rokem 1993 spolupracuje s Oddělením archivních fondů z let 1918–1992 a v oblasti ukládání a zpracování digitálních archiválií spolupracuje s Oddělením digitálního archivu a digitálních služeb.

Kvalita výběru archiválií a tedy i podoba vytvářených archivních fondů úzce souvisí se stavem výkonu spisové služby u původců. Oddělení proto provádí řadu činností, jejichž cílem je zvyšování úrovně výkonu jejich spisové služby umožňující zajištění řádné a transparentní správy dokumentů. V režimu zákona č. 255/2012 Sb., kontrolní řád, kontroluje výkon spisové služby u jemu kompetenčně příslušných původců, přičemž v zákonem určeném okruhu případů vede v prvním stupni přestupková řízení a ukládá za spáchané přestupky správní tresty. V rámci průzkumů spisové

služby shromažďuje informace o jejím stavu a prostřednictvím konzultací, osobních jednání a připomínkování spisových a skartačních norem (spisových řádů a spisových a skartačních plánů) poskytuje původcům metodickou pomoc. Provádí také průzkumy fyzického stavu dokumentů uložených ve správních archivech a spisovnách původců (např. odběry stěrů z důvodu podezření na výskyt plísní v prostorách spisoven).

V neposlední řadě spravuje oddělení archivní fondy z období po roce 1992 vzniklé z činnosti organizačních složek státu s celostátní působností, jimi zřízených státních příspěvkových organizací a právnických osob s celostátní působností zřízených zákonem. Kromě toho spravuje fond Archivní registratura a další archivní fondy vzniklé z činnosti předchůdců Národního archivu. Taktéž oddělení zajišťuje zpracování a zpřístupňování archivních fondů nacházejících se v jeho péči, vyhledává ve svěřených archiváliích dokumenty pro potřeby právnických a fyzických osob a vypracovává rešerše pro správní i badatelské účely.

Přehled archivních fondů

Oddělení má ve své péči více jak 220 archivních fondů o velikosti 10 000 bm. Vzhledem k době vzniku dokumentů po roce 1992 a stále postupující digitalizaci státních úřadů spravuje také 5 000 GB elektronických dokumentů. Ve správě má především archivní fondy existujících organizačních složek státu s celostátní působností jako např. **Úřad vlády ČR, ministerstva (např. Ministerstvo dopravy, Ministerstvo financí, Ministerstvo kultury, Ministerstvo průmyslu a obchodu, Ministerstvo vnitra), Český báňský úřad, Kancelář veřejného ochránce práv, Nejvyšší kontrolní úřad, Nejvyšší soud, Správa státních hmotných rezerv, Státní úřad pro jadernou bezpečnost, Úřad pro ochranu hospodářské soutěže, Ústavní soud, Vězeňská služba ČR**. Dále jsou na oddělení uloženy archivní soubory zaniklých organizačních složek státu s celostátní působností, které byly zřízeny až po vzniku České republiky, např. **Ministerstvo hospodářství ČR** nebo **Ministerstvo informatiky**, či archivní fondy již neexistujících institucí spojených s transformací české ekonomiky, a to např. **Centrum kupónové privatizace, Fond národního majetku a Středisko cenných papírů**. Mimo to oddělení spravuje archivní fondy státních příspěvkových organizací jako **Národní památkový ústav** či **Česká agentura na podporu obchodu**; a rovněž právnických osob s celostátní působností zřízených zákonem, např. **Státní fond životního prostředí** a **Státní zemědělský intervenční fond**. Nemalou část archivních souborů v péči 5. oddělení představují i celky, které mají časový přesah před rok 1993: **Česká filharmonie, Fakultní**

nemocnice Motol, Pražský filharmonický sbor, Puncovní úřad, Správa železniční dopravní cesty, s. o. – Stavební správa Praha, Správa železniční geodézie, Praha, Všeobecná fakultní nemocnice a další. Kromě toho oddělení uchovává **Archivní registraturu** a další archivní fondy vzniklé z činnosti předchůdců Národního archivu.

Vedle péče o archivní fondy oddělení zajišťuje jejich zpracování a zpřístupňování, vyhledává ve svěřených archiváliích dokumenty pro potřeby právnických nebo fyzických osob a vypracovává rešerše pro správní i badatelské účely.

Badatelna a knihovna

(6. oddělení)

Badatelny

V Národním archivu je možné navštívit dvě badatelny, první se nachází v Praze 6 v ulici Milady Horákové, kde se předkládají nejstarší archiválie vzniklé přibližně do roku 1850 a archiválie církevní provenience.

Druhá badatelna je umístěna v archivním areálu v Praze 4 na Chodovci. V této badatelně jsou zpřístupňovány archiválie vzniklé přibližně od roku 1850 do současnosti.

Badatelny může využívat každý zájemce o studium, který si při první návštěvě vyplní badatelský list a prokáže se platným osobním dokladem a poté dbá pokynů badatelského řádu, který je dostupný na webové stránce Národního archivu (**www.nacr.cz**).

Registrace badatelů, příjem objednávek archiválií a jejich předkládání ke studiu jsou řízeny elektronickým informačním systémem **IS Badatelna**. Základní informace o provozu a pravidlech badatelen zájemce získá na webových stránkách archivu, kde je k dispozici vyhledávací aplikace **Vademecum**, zde najde všechny archivní soubory Národního archivu, u části jsou připojené archivní pomůcky, na jejich základě si může objednat archiválie prostřednictvím elektronické objednávky nebo e-mailem: **badatelna@na.gov.cz**. Všechny archivní pomůcky jsou k dispozici v badatelnách v analogové podobě.

V badatelnách zpřístupňujeme archiválie v originálech nebo ve studijních kopiích na mikrofilmech, nicméně řada archivních souborů je zpřístupňovaná v digitální podobě.

Badatel může se souhlasem služby v badatelně používat bez poplatků vlastní reprodukční zařízení k pořizování reprodukcí archiválií pro osobní studijní potřebu nebo může využít placených reprografických služeb.

Kromě nezbytného technického zázemí je každá badatelna vybavena tematickou příruční knihovnou, ve které jsou výhradně prezenčně k dispozici jazykové slovníky, encyklopedie, biografie, soupisy památek, schematicity, základní díla vztahující se k československé a světové historii, základní edice pramenů k českým a československým dějinám, české odborné archivní a historické časopisy.

Knihovna

Knihovna Národního archivu je největší odbornou archivní knihovnou v České republice. Její knihovní fond vychází z polytematického charakteru archivních fondů a z odborných a služebních potřeb Národního archivu. Jde o fond domácích a zahraničních knihovních dokumentů především z oboru archivnictví, správy a práva, historie, pomocných věd historických, informatiky, tj. především z oborů společenských věd. Výběrově jsou zastoupeny přírodní a technické vědy a dokumenty univerzálního charakteru. Hojně se vyskytují úřední tisky, zejména zákoníky, věstníky a schematismy. Další zajímavou skupinu dokumentů představují výroční zprávy škol.

Ke konci roku 2023 se v knihovně nacházelo přibližně 542 000 svazků. Ročně se odebírá asi 270 titulů domácích i zahraničních periodik. Knihovna Národního archivu je veřejně přístupná čtenářům starším 15 let, kterým poskytuje standardní veřejné knihovnické a informační služby. Studium knihovního fondu je prezenční.

Knihovna se podílí na tvorbě současné bibliografie oboru archivnictví (nacr.kpsys.cz). Uskutečňuje domácí a zahraniční výměnu publikací s archivy a institucemi podobného charakteru. Plní další úkoly vyplývající z legislativních povinností nebo ze spolupráce knihoven ČR.

Přehled knihovních fondů

Knihovní fond obsahuje kromě širokého spektra dokumentů 19. až 21. století také více jak 16 000 starých tisků z 16. až 18. století, 135 prvotisků ze 70. až 90. let 15. století a 360 rukopisů z 13. až 20. století.

Knihovna Národního archivu průběžně doplňuje a zpřístupňuje současnou knižní a periodickou produkci do novodobých fondů.

Zároveň uchovává a zpřístupňuje:

- fondy archivních knihoven předchůdců Národního archivu,
- fondy úředních knihoven (např. **Knihovna Ministerstva vnitra, Knihovna Ministerstva národní bezpečnosti, Knihovna Rodopisného úřadu pro Čechy a Moravu**),
- fondy knihoven školních a vědeckých (např. **Knihovna Zemské vyšší školy hospodářské v Táboře**),
- fondy knihoven církevních řádů (např. **Knihovna Piaristické koleje na Novém Městě pražském**, depozitum a kulturní památka **Maltézská knihovna**),

- fond části zámecké knihovny Valdštejnů v Doksech,
- fondy knihoven spolků (např. depozitum **Knihovna České archivní společnosti, Knihovna Svazu protifašistických bojovníků, Knihovna Rodopisné společnosti**),
- knižní části redakčních archivů zaniklých nakladatelských a vydavatelských institucí (**Redakční archiv nakladatelství Orbis, Redakční archiv nakladatelství Svoboda**),
- osobní knižní pozůstalosti a rodinné knihovny (např. **Knihovna Vlastimila Kybala, Knihovna Karla a K. V. Adámkových, Knihovna Václava Novotného, Knihovna Antona Blaschky, Knihovna Ericha Wehrenfenniga** a depozitum **Knihovna Frà Horkého**)
- sbírku domácích a zahraničních novin (vytvořena slučováním dílčích fondů – např. redakčních tiskových archivů Rudého práva, Melantrichu a Lidové demokracie).

Knihovna Národního archivu digitalizuje od roku 2006 vybrané dokumenty ze svých fondů. Digitalizované publikace, noviny a časopisy od 1. poloviny 19. století jsou volně přístupné v Digitální knihovně Národního archivu (**digitalniknihovna.cz/nacr**). Kromě toho je 136 digitalizovaných drobných starých tisků vztahujících se k třicetileté válce a osobě Albrechta z Valdštejna součástí digitální knihovny Manuscriptorium (manuscriptorium.com).

Zpracovaná část fondu je zpřístupněna prostřednictvím elektronického katalogu knihovny (**knihovna.nacr.cz**), ze které je možné si online objednávat.

Oddělení péče o fyzický stav archiválií

(7. oddělení)

Osudy archivních dokumentů bývají často stejně pohnuté jako osudy lidí a institucí, kteří je vytvořili. Svědectvím o tom, co mají za sebou, je i způsob a rozsah jejich poškození. Řada z nich je v Národním archivu žádána k badatelskému využívání, některé k vystavení. Aby to bylo možné a aby se jejich krásou mohly nechat okouzlovat či využívat informace na nich zaznamenané i další generace, o to se stará Oddělení péče o fyzický stav archiválií.

Konzervování a restaurování archiválií

Do rukou se jeho *restaurátorům* dostávají různé druhy písemných a obrazových dokumentů rozličných formátů, tvořené jednotlivými listy (tzv. aktový materiál), sešitové vazby, brožury, vzácné, bohatě zdobené historické knižní vazby, ať rukopisné či tištěné, včetně prvotisků, ručně kolorované mapy na ručním nebo třeba pauzovacím papíru, plány realizovaných či nerealizovaných budov, tratí, městských čtvrtí, ale také středověké pergaménové listiny opatřené přitištěnými pečeti, ploché a svitkové negativy, mikrofilmy, diapozitivy, fotografie a kinematografické pásy. K této druhové rozmanitosti se přidává i rozmanitost materiálů, celá škála pigmentů, inkoustů, razítkových barev, různé typy použitých papírů, usní, vosků, plnidel... Dost na to, aby se restaurátoři na každý zásah na jim svěřených dokumentech uvážlivě připravili, zpravidla po základním chemicko-technologickém průzkumu a konzultacích, a to jak se správci příslušných archivních fondů, tak s kolegy se spřízněných institucí, kteří mají větší zkušenosti s odlišnými typy materiálů, vyskytujícími se ve fondech Národního archivu pouze výjimečně.

Restaurovátké zásahy jsou obvykle prováděny v rozsahu, které jsou nezbytné pro dlouhodobou životnost archiválií. Pozornost restaurátora je věnována jak nutnému zachování zaznamenané informace, tak i uchování původní formy, díky níž jsou mnohé dokumenty považovány za umělecky nebo kulturně historicky cenné objekty, jako například knižní vazby. Cílem je předat dokument ve stavu, kdy jsou odstraněny klíčové příčiny poškození a zajištěna při citlivém zacházení

a vhodných podmínkách uložení funkčnost, ideálně se zachováním sice patrných, ale zacelených „ran“ a „šrámků“ které za dobu svého dosavadního „života“ utržil.

Zvýšená pozornost je věnována poškozeným dokumentům, které jsou součástí významných nebo badatelsky často využívaných archivních souborů. Aby právě tyto dokumenty nemusely „cestovat“ za restaurátory, ale naopak oni jim byli co nejbližší, působí restaurátoři v úrestaurátorských ateliérech, umístěných ve dvou provozních budovách Národního archivu, jednom na třídě Milady Horákové, druhém v archivním areálu na Chodovci, jehož součástí je i laboratoř restaurování dokumentů vzniklých fotochemickou cestou.

Vědecko-výzkumná činnost

Řešené *výzkumné úkoly a mezioborové grantové projekty* reagují na potřeby, které vyplývají z konkrétní situace v oblasti péče o archivní fondy. Těžiště spočívá v ověřování konzervačních prostředků včetně dezinfekčních a restaurátorských materiálů s cílem vybrat a v restaurátorské praxi používat jen takové prostředky, které nežádoucím a nevratným způsobem neovlivní ošetřované archiválie. Neméně důležité je studium a pochopení degradačních reakcí základních materiálů – papíru, usní, vosků, pergamenu a záznamových prostředků, které jsou nezbytné, aby se dala následně doporučit taková řešení, která by degradaci omezovala.

Na to navazují činnosti týkající se preventivní ochrany materiálu, sledování a vyhodnocování klimatických podmínek v depozitářích, návrhy bezpečných ukládacích zařízení, ochranných obalů, stanovování vhodného klimatického režimu pro konkrétní typy archiválií, tvorba scénářů řešení krizových situací apod. S tím jsou úzce spojeny i otázky hygienického režimu depozitních prostor. Jde především o kontrolu a vyhodnocování biologického napadení materiálu a návrh řešení vzniklé nepříznivé situace, a to i včetně výběru vhodného dezinfekčního prostředku.

Průzkumy fyzického stavu archiválií se neomezují jen na konkrétní dokument, ale často se týkají celého archivního fondu včetně podmínek uložení. Provádějí se kvůli zjištění rozsahu a typu poškození a slouží jako příprava směřující k návrhu restaurátorského či konzervátorskému zásahu a kolika archivních dokumentů by se měl týkat.

Pracovníkům oddělení jsou svěřeny také úkoly spojené s vystavováním archiválií, kontrolou a vyhodnocováním klimatických a světelných parametrů ve výstavních prostorech, s dohledem nad adjustací exponátů apod.

Oddělení péče o fyzický stav archiválií Národního archivu je výzkumným a metodickým pracovištěm s celorepublikovou působností. Mohou se na ně obracet konzervátoři a restaurátoři z jiných archivů a institucí a konzultovat nejrůznější technologické problémy. Při řešení společných problémů pracovníci oddělení spolupracují s dalšími paměťovými ústavy, školami a vědecko-výzkumnými pracovišti, například Vysokou školou chemicko-technologickou v Praze, Českým vysokým učení technickým v Praze, Akademií věd České republiky, Univerzitou Pardubice a mnoha dalšími.

Ukázky zajímavých restaurátorských prací a řešených výzkumných projektů jsou průběžně publikovány na internetových stránkách Národního archivu (www.nacr.cz).

Oddělení digitálního archivu a digitálních služeb

(8. oddělení)

Oddělení spravuje a provozuje klíčové informační systémy Národního archivu. Jedná se především o **Národní archivní portál (NArP)** a **Národní digitální archiv (NDA)**, které jsou klíčové pro plnění zákonem daných povinností, tedy zabezpečení skartačního řízení a trvalého uložení digitálních archiválií, jejich datového zpracování a přípravu na budoucí zpřístupnění. Tento úkol je zabezpečován pro valnou většinu archivní sítě a souvisí s ním úkoly ústředního vědeckovýzkumného pracoviště na úseku uchovávání a zpřístupňování nových forem nosičů informací včetně dokumentů v digitální podobě a poskytování odborných, informačních a poradenských služeb v oblasti elektronického dokumentu.

Oddělení tak zabezpečuje vlastní vývoj (např. **Validátor SIP**), provoz, metodiku a konzultační činnost, která zahrnuje nejen řešení denním provozem vzniklých situací při elektronickém skartačním řízení, výběru a ukládání archiválií. Velký význam mají i konzultace specifických právních předpisů, pokud se týkají informací a elektronických dokumentů a to na národní, evropské či mezinárodní úrovni. V oblasti konzultační činnosti je oddělení v úzkém kontaktu s 5. oddělením Národního archivu, které zabezpečuje valnou část předarchivní péče v rámci instituce.

Specialisté z 8. oddělení tak vzhledem k uvedeným činnostem disponují výjimečným know-how nad rámec obecného IT, jehož znalost a její prohlubování je nutná pro účely digitální archivace. Starají se nejen o analýzu problémů, sledování trendů, komunikaci s příslušnými odbornými organizacemi a garanty, ale také o rozvoj adekvátních nástrojů trvalé archivace, jejich nasazení i edukaci při jejich implementaci do procesů ostatních archivů veřejné archivní sítě, především prostřednictvím platformy **MOPED** a vydávaného **Infolistu**.

Znalostní báze zaměstnanců 8. oddělení je v tomto ohledu unikátní a s ohledem na personální kapacity bohužel trvale ve stavu ohrožení. Kolegové, kteří se věnují jednotlivým speciálním tématům v oblasti digitální archivace (geodata, ukládání databází, ukládání dat ze sociálních sítí, formátová politika dlouhodobého uložení), jsou totiž v naprosté většině z důvodu nedostatku systemizovaných míst v celém Národním archivu prakticky nezastupitelní.

Dalším nesnadným úkolem 8. oddělení je rovněž vytváření digitálních reprodukcí analogových archiválií a jejich příprava na trvalé uložení a budoucí zpřístupnění. Zpřístupňování prostřednictvím vyvíjeného modulu **Národní digitální badatelny** rovněž přesahuje zdi Národního archivu a v blízké budoucnosti bude nabývat mimořádné důležitosti, protože v rámci provozu nové verze **Národního digitálního archivu** se počítá s hromadným vytěžováním dat prostřednictvím technologií OCR a hlubokého učení – tzv. umělé inteligence (AI). S uvedeným souvisí i zajištění provozu a rozvoje programu pro pořádání (**ProArchiv**), technické správy webových stránek Národního archivu včetně prezentační aplikace (v současnosti Vademecum), příprava na budoucí publikaci tzv. otevřených dat a celkové zabezpečení vzájemné integrace jednotlivých systémů a aplikací.

Neopomenutelným úkolem je v této souvislosti i monitoring provozu výpočetních systémů a řešení kybernetické bezpečnosti informačních a komunikačních technologií (ICT), a to jak systému **NDA/NARP**, tak i ostatní systémů (evidence badatelů, evidence čtenářů knihovny a dalších systémů z provozu Národního archivu), celkové řízení rizik a bezpečnosti v ICT a požadavku implementace NIS 2.

Oddělení také zajišťuje pro celý Národní archiv služby zabezpečující běžné provozní IT potřeby, z nichž část má přesah i do činností uvedených výše. Jde zejména o celkové strategické plánování vývoje ICT včetně přípravy řídicí dokumentace a dokumentace systémů, správu pracovních stanic (250 pracovních stanic a notebooků), správu serverů a síťové infrastruktury, správu uživatelů v síti NA a zabezpečení jejich technické podpory, evidenci software, plánování obnovy techniky a programového vybavení a další činnosti.

Ve spolupráci s dalšími odbornými odděleními zajišťuje 8. oddělení vedení centrální evidence archiválií v Národním archivu. Vede základní evidenci **Národního archivního dědictví (NAD)** archiválií, nacházejících se v péči Národního archivu. Současně podle působnosti Národního archivu zajišťuje vedení základní evidence NAD archiválií uložených mimo archivy a kulturně vědecké instituce a vedení druhotné evidence Národního archivního dědictví. Oddělení dále vede zvláštní evidenci archivních kulturních památek a národních kulturních památek. Spravuje základní (trezorovou) řadu archivních pomůcek Národního archivu a vede jejich evidenci. Při vedení evidence Národního archivního dědictví poskytuje oddělení metodickou pomoc a podporu pracovníkům archivu i dalším institucím v oblasti působnosti Národního archivu. Oddělení rovněž zajišťuje všestranné využívání centrálně vedených evidencí a zpracovává průběžné a periodické přehledy, výkazy a další informace.

Výběrová bibliografie publikací pracovníků Národního archivu

Dějiny archivu

- BABIČKA, Václav et al. *Státní ústřední archiv v Praze a jeho sídla = The Central State Archives in Prague and its buildings*. 1. vyd. Praha: Státní ústřední archiv v Praze, 2001. 126 s.
- BENEŠOVÁ, Emilie et al. *Aby na nic a na nikoho nebylo zapomenuto: k jubileu ústředního archivu českého státu 1954–2004*. 1. vyd. Praha: Státní ústřední archiv v Praze, 2004. 247 s.
40. výročí Státního ústředního archivu v Praze: 1954–1994. 1. vyd. Praha: Státní ústřední archiv, 1994. 153 s.
- KOLLMANN, Josef. *Dějiny ústředního archivu českého státu: formování státního archivu od středověkého panovnického archivu listinného přes archiv české kanceláře, české komory, starého českého místodržitelství, českého gubernia a místodržitelství až po vznik Československé republiky*. Praha: Archivní správa Ministerstva vnitra ČR, 1992. 710 s.
- PAZDEROVÁ, Alena (ed.). *130 let zemského archivu: sborník příspěvků z konference konané u příležitosti 130. výročí založení zemského archivu a 100. výročí úmrtí jeho zakladatele a 1. ředitele prof. A. Gindelyho [Praha říjen 1992.]* 1. vyd. Praha: Státní ústřední archiv, 1993. 127 s.
- STÁTNÍ ÚSTŘEDNÍ ARCHIV V PRAZE. *25 let Státního ústředního archivu v Praze: [příspěvky z odborného semináře konaného ve dnech 19. a 20. září 1979]*. Praha: Státní ústřední archiv, 1980. 226 s.
- Z dějin Státního ústředního archivu v Praze a jeho předchůdců: konference ke 40. výročí SÚA konaná dne 6. 10. 1994 v Praze: sborník příspěvků*. 1. vyd. Praha: Státní ústřední archiv, 1995. 75 s.

Průvodce po archivních fondech a sbírkách

- DRAŠAROVÁ, Eva et al. *Průvodce po Rakouském státním archivu ve Vídni pro českého návštěvníka*. 1. vyd. Praha: Národní archiv, 2013. 911 s.
- GREGOROVÍČOVÁ, Eva. *Archiv Ludvíka Salvátora = Archiv von Ludwig Salvator = Archivo de Luis Salvador: úvodní studie a analytický inventář archivního fondu Národního archivu Rodinný archiv toskánských Habsburků – Ludvík Salvátor*. Praha: Národní archiv, 2017. 381 s., [12] s. obr. příl.
- NUHLÍČEK, Josef (ed.). *Průvodce po archivních fondech. II*. Praha: Archivní správa ministerstva vnitra ČSR, 1955. 221 s.
- PAZDEROVÁ, Alena et al. *Průvodce po archivních fondech a sbírkách*. 1. vyd. Praha: TEPS, 1987–2005. 6 sv.

Průvodce po ústředním archivu ministerstva vnitra v Praze. *Sborník archivních prací*, roč. 2, č. 2. Praha: Ministerstvo vnitra ČR – Archivní správa, 1952. 225 s.

Bibliografie českého archivnictví

Informativní přehled: výběrová bibliografie z archivnictví, pomocných věd historických a příbuzných oborů.
Č. 1–35. Praha: Státní ústřední archiv a Praha: Národní archiv, 1991–2014. Od č. 26 jen v elektronické formě.

SPRUŠILOVÁ, Olga et al. *Přehled archivních pomůcek a publikací Státního ústředního archivu v Praze.*
1. vyd. Praha: Státní ústřední archiv, 1979–1994. 3 sv. Inventáře a katalogy Státního ústředního archivu v Praze; 24/1.

Edice a seriály

Archiv České koruny: edice faksimilií = Archivum Coronae regni Bohemiae: editio diplomatum phototypica.
1. vyd. Praha: Archivní správa ministerstva vnitra ČSR, Praha: Státní ústřední archiv v Praze a Praha: Národní archiv, 1981. 8 sv. (text) a 17 sv. (faksimile).

BERNÍ rula. Sv. 6–9, 14–15, 24–25, 34 Praha: Státní ústřední archiv a Praha: Národní archiv, 2001–2017. 10 sv.

BURDOVÁ, Pavla. *Desky zemské: ukázky a rozbor vkladů nejstarších desek.* Praha: Státní ústřední archiv, 1984. 166 s. Edice dokumentů z fondů St. ústř. archivu v Praze; čís. 8.

ČÁŇOVÁ, Eliška. *Nevolnické povstání roku 1680 v dokumentech SÚA: faksimilia. Faksimilia, r. 1980, [Nečísl.].*
Praha: Státní ústřední archiv, 1980. 217 s.

DRAŠAROVÁ, Eva – KLEČACKÝ, Martin – KLEMENT, Martin – VELEK, Luboš (ed.). *Nedostatek odvahy ke smíru: edice dokumentů k pokusům o česko-německé vyrovnání (1912–1915).* Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2021. 2 sv. 1503 s.

Faksimilia: nevolnické povstání roku 1775 v dokumentech SÚA. Faksimilia, r. 1975, [Nečísl.]. Praha: Státní ústřední archiv v Praze, 1975. 202 s.

HOFFMANNOVÁ, Jaroslava – BERÁNEK, Karel – BURDOVÁ, Pavla – CULKOVÁ, Dagmar – DEJMEK, Jindřich et al. (ed.). *Chancellor Metternich and His Time: The State Central Archives Prague, The Family Archives of the Metternichs: CD-ROM Edition = Kanzler Metternich und seine Zeit: Staatliches Zentralarchiv Prag, Familienarchiv Metternich: CD-ROM Edition = Kancléř Metternich a jeho doba: Státní ústřední archiv Praha, Rodinný archiv Metternichů: CD-ROM edice.* Prague: The Administration of Archives, 1994.

KOKOŠKOVÁ, Zdeňka – PAŽOUT, Jaroslav (ed.). *Odsunutí hrdinové: faksimilová edice dokumentů = Abgeschobene Helden: Faksimile-Dokumentenedition.* Praha: Národní archiv, 2008. 56 s.

- KOKOŠKOVÁ, Zdeňka – PAŽOUT, Jaroslav – SEDLÁKOVÁ, Monika (ed.). *Pracovali pro Třetí říši: nucené pracovní nasazení českého obyvatelstva Protektorátu Čechy a Morava pro válečné hospodářství Třetí říše (1939–1945): edice dokumentů*. Edice dokumentů. Praha: Scriptorium, 2011. 462 s.
- KUBÁTOVÁ, Ludmila (ed.). *Z hudebního života v Praze ve 2. polovině 19. století. Sv. 1., 1842–1865: Soupis koncertů konaných v Praze v letech 1842–1865*. Praha: St. ústř. archiv, 1984. XXIV, 248 s. Edice k Roku české hudby 1984. Edice dokumentů z fondů St. ústř. archivu v Praze; čís. 13.
- NĚMEČEK, Jan et al (ed.). *Československo-sovětské vztahy v diplomatických jednáních 1939–1945: dokumenty*. 1. vyd. Praha: Státní ústřední archiv, 1998–1999. 2 sv.
- Soupis poddaných podle víry z roku 1651*. 1. vyd. a 2., dopl. vyd. Praha: Státní ústřední archiv a Praha: Národní archiv, 1993–2008. 23 sv.
- Soupis židovských rodin v Čechách z roku 1793*. I–VI. Praha: Státní ústřední archiv a Praha: Národní archiv, 2002–2006. 6 sv.
- Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství*. Praha: Státní ústřední archiv a Praha: Národní archiv, 1995–2008. 9 sv.
- PAZDEROVÁ, Alena (ed.). *Epistulae et acta nuntiorum apostolicorum apud imperatorem 1592–1628. Tomus I., Epistulae et acta Caesaris Speciani 1592–1598*. Praeae: Archivum Nationale, 2016–2022. 5 sv.

Seriály

- Archivní teorie, metodika a praxe*. Sv. 1.–9. Praha: Státní ústřední archiv, 1984–1995.
- Historická fotografie: sborník pro prezentaci historické fotografie ve fondech a sbírkách České republiky*. Praha: Národní archiv, 2001–dosud.
- Paginae historiae: sborník Národního archivu*. Praha: Národní archiv, 2005–dosud.
- Paginae historiae: sborník Státního ústředního archivu v Praze*. V Praze: Státní ústřední archiv, 1992–2004.
- Sborník archivních prací*. Praha: Národní archiv, od 2024.

Archivní teorie a praxe

- ŠAMBERGER, Zdeněk (ed.). *Archivní příručka*. Praha: Archivní správa ministerstva vnitra ČSR, 1965. 216 s.
- VOLF, Miloslav. *Archivní příručka: sborník přednášek o archivní praxi*. Praha: Českosl. archivní společnost, 1948. 290 s.
- ĐUROVIČ, Michal et al. *Restaurování a konzervování archiválií a knih*. Praha: Paseka, 2002. 517 s.
- Závěrečná zpráva grantového úkolu „Hromadné odkyselování papírových archiválií“*. Praha: Státní ústřední archiv v Praze, 2000. 300 s.

- KUNTOVÁ, Olga – KUNT, Miroslav. *Správa dokumentů v praxi: spisové služby a účetnictví*. Ostrava: Montanex, 2002. 171 s.
- ROUBÍK, František – HAAS, Antonín – KOLLMANN, Josef – FIALA, Zdeněk (ed.). *Slovníček archivní terminologie*. [Praha]: Ministerstvo vnitra, 1954, 47 s.
- Základní pravidla pro zpracování archivního materiálu*. Praha: Archivní správa Ministerstva vnitra ČR, 1958. 32 s.
- Zásady pro zpracování archiválií vzniklých z činnosti socialistických hospodářských organizací*. Metodické instrukce a návody Archivní správy MV ČR. [Praha]: Archivní správa Ministerstva vnitra ČR, 1979. 26 s.
- ŠTOVÍČEK, Ivan. *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti: příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.–20. století pro potřeby historiografie*. Praha: Archivní správa ministerstva vnitra ČR, 2002. 117 s.
- WANNER, Michal. *Základní pravidla pro zpracování archiválií*. 2. dopl. a rozš. vyd. Praha: Odbor archivní správy a spisové služby MV, 2015. 378 s.

Metodické příručky

- BACÍLKOVÁ, Bronislava – BARTL, Benjamin – HOLAKOVSKÁ, Libuše – URBÁNEK, Štěpán – TREJBAL, Jiří et al. *Postup lepení historických voskových pečeti pomocí poly(2-ethyl-2-oxazolinu)*. Praha: Národní archiv, 2018. 22 s.
- BACÍLKOVÁ, Bronislava. *Restaurování a konzervace skleněných negativů*. Praha: Národní archiv, 2011. 242 s.
- BÍLKOVÁ, Lenka – BARTL, Benjamin – URBÁNEK, Štěpán – ZAPLETAL, Martin – HOLAKOVSKÁ, Libuše. *Voskové směsi pro restaurování historických voskových pečeti*. Praha: Národní archiv, 2020. 39 s.
- DRÁBKOVÁ, Klára – ŠKRDLANTOVÁ, Markéta – NAGYOVÁ, Dominika – KREJČÍ, Jan – BACÍLKOVÁ, Bronislava et al. *Postup dezinfekce a čištění textilních závěsů pečeti: certifikovaná metodika*. Praha: Národní archiv, 2019. 24 s.
- LANGEROVÁ, Yohana. *Ilustrovaný slovník knihařské technologie a termínů používaných v restaurování, anglicko-český, česko-anglický*. Praha: Národní archiv, 2015. 102 s.
- PAULUSOVÁ, Hana. *Atlas vláknin papíru*. 1. vyd. Praha: Národní archiv, 2023. 214 s.

Přehledy

- KRAJNÍK, Eduard. *Místopis dědinických a svobodnických dvorů v Čechách: od 16. století do berní ruly s přesahem do pozdního středověku*. Praha: Národní archiv, 2022. 686 s.

- MACHKOVÁ, Zora. Český exil, emigrace a krajané: přehled archivních pramenů z let 1939–2014 uložených v Národním archivu. Praha: Národní archiv, 2015. 243 s.
- SEDLÁČKOVÁ, Helena. *Krajští hejtmané v Čechách (1623) 1641–1849: personální obsazení*. Praha: Národní archiv, 2021. 455 s.
- STEINOVÁ, Šárka. *Přehled osobních fondů zemědělců a lesníků v paměťových a jiných institucích*. Praha: Národní archiv, 2017. 233 s.
- ŠTVERÁK, František. *Schematismus k dějinám Komunistické strany Československa (1921–1992): základní informace o ústředních orgánech a biografické údaje o vedoucích představitelích strany*. 2. opr. a rozš. vyd. Praha: Národní archiv, 2018. 697 s.
- VOJÁČEK, Milan – LUTOVSKÁ, Pavla – KOBLASA, Pavel. *Bachova kartotéka: databáze obyvatel pražské aglomerace z let 1850–1914*. Praha: Národní archiv, 2016. 261 s.

Katalogy výstav

- BENEŠOVÁ, Emilie – ŠIMŮNKOVÁ, Karolína. *EXPO '58: příběh československé účasti na Světové výstavě v Bruselu*. Praha: Národní archiv, 2008. 165 s.
- Dějiny českého novinářství a českých novinářských spolků: výstava k dějinám českého tisku na území České republiky: Státní ústřední archiv v Praze – Archivní areál Chodovec 12. listopad – 15. prosinec 2002*. Praha: Státní ústřední archiv, 2002. 99 s.
- DUFEK, Pavel – FRŇKA, František – HUBENÝ, David. *Handel im Herzen Europas: deutsch-tschechoslowakische Wirtschaftsbeziehungen 1918–1992*. Praha: Národní archiv, 2018. 243 s.
- GREGOROVÍČOVÁ, Eva – SEDLÁČEK, Pavel (ed.). *Česká panovníká a státní symbolika: vývoj od středověku do současnosti: katalog výstavy: 28. září – 31. října 2002 = Czech sovereign's and state's symbols: their evolution from the middle ages up to the present: catalogue of the exhibition*. Praha: Státní ústřední archiv, 2002. 149 s.
- GREGOROVÍČOVÁ, Eva (ed.). *Poklady Státního ústředního archivu v Praze: český a československý stát v dokumentech 1158–1990: katalog výstavy*. V Praze: Státní ústřední archiv v Praze, 2001. 93 s.
- HAVLÍKOVÁ, Jana – KOKOŠKOVÁ, Zdeňka – KOKOŠKA, Stanislav (ed.). *Museli pracovat pro Říši: nucené pracovní nasazení českého obyvatelstva v letech 2. světové války: doprovodná publikace k výstavě pořádané Státním ústředním archivem v Praze, Ústavem pro soudobé dějiny AV ČR a Kanceláří pro oběti nacismu ČNFB: Státní ústřední archiv v Praze – Archivní areál Chodovec 1. duben – 9. květen 2004*. [Praha]: Státní ústřední archiv v Praze, 2004. 110 s.
- KOKOŠKOVÁ, Zdeňka. *1938 – Osmičky v dějinách českých zemí: doprovodná publikace k výstavě Labyrintem dějin českých zemí*. 2. upr. vyd. V Praze: Národní archiv, 2018. 63 s.

- KŘEČKOVÁ, Jitka – MODRÁKOVÁ, Renáta – SVOBODOVÁ, Milada – VOJTÍŠKOVÁ, Lucie – VOJTÍŠEK, Jan. *Ad mandatum domini Regis: z královské kanceláře a knihovny Václava IV.* Praha: Národní archiv, 2019. 50 s.
- NOSKOVÁ, Alena – ŠIMÁNKOVÁ, Alena. 1948 – *Osmičky v dějinách českých zemí: doprovodná publikace k výstavě Labyrintem dějin českých zemí*. 2. upr. vyd. V Praze: Národní archiv, 2018. 73 s.
- NOVÁČKOVÁ, Helena – VOJÁČEK, Milan – KOUŘIMSKÝ, Jan. 1918 – *Osmičky v dějinách českých zemí: doprovodná publikace k výstavě Labyrintem dějin českých zemí*. 2. upr. vyd. V Praze: Národní archiv, 2018. 45 s.
- PAULUS, Filip – STEINOVÁ, Šárka. *České země uprostřed Evropy: na mapách a plánech Národního archivu*. Praha: Národní archiv, 2022. 182 s.
- PAULUS, Filip – STEINOVÁ, Šárka. *Krajina a urbanismus na rukopisných plánech z 18. století: translokační plány židovských obydlí v zemích Koruny české v letech 1727–1728 = Landscape and urbanism in manuscript plans from the 18th century: translocation plans of Jewish settlements in the Lands of the Bohemian Crown from the period of 1727–1728*. Praha: Národní archiv, 2020. 446 s.
- PAULUS, Filip – STEINOVÁ, Šárka. *The Czech lands in the centre of Europe: on maps and plans of the National Archives*. Praha: Národní archiv, 2022. 182 s.
- PAZDEROVÁ, Alena (ed.). *Doba vlády Karla IV. a jeho rodiny v archivních dokumentech: 20. dubna – 21. května 2006, Národní archiv – Archivní areál Chodovec*. Praha: Národní archiv, 2006. 97 s.
- PAŽOUT, Jaroslav. 1968 – *Osmičky v dějinách českých zemí: doprovodná publikace k výstavě Labyrintem dějin českých zemí*. 2. upr. vyd. V Praze: Národní archiv, 2018. 93 s.
- VOJÁČEK, Milan. 1848 – *Osmičky v dějinách českých zemí: doprovodná publikace k výstavě Labyrintem dějin českých zemí*. 2. upr. vyd. V Praze: Národní archiv, 2018. 49 s.

Ostatní publikace

- ČÁŇOVÁ, Eliška. *Činnost řeholních řádů a kongregací v Čechách (1848–1918)*. Praha: SÚA, 1997. 79 s.
- ČÁŇOVÁ, Eliška. *Slovník představitelů katolické církevní správy v Čechách v letech 1848–1918*. Praha: SÚA, 1995. 115 s.
- KŘEŠŤAN, Jiří – BLODIGOVÁ, Alexandra – BUBENÍK, Jaroslav. *Židovské spolky v českých zemích v letech 1918–1948*. Praha: Sefer, 2001.
- KŘEŠŤAN, Jiří. *Zdeněk Nejedlý: politik a vědec v osamění*. Praha; Litomyšl: Paseka, 2012. 569 s.
- KUBÁTOVÁ, Ludmila. *Neznámý rukopis Lazara Erckera 1569*. Praha: SÚA, 1996. 255 s.
- LIŠKOVÁ, Marie. *Slovník představitelů zemské samosprávy v Čechách 1861–1913*. Praha: SÚA, 1994. 379 s.

MAREŠ, Petr. *Obsazování úřadu krajského hejtmána v předbělohorském období a soupis krajských hejtmánů na základě dochovaných seznamů z let 1563/1564–1616/1617*. Praha: Národní archiv, 2009. 281 s.

PŠENIČKOVÁ, Jana. *Zbytkové statky v Čechách 1919–1948*. Praha: SÚA, 1998. 139 s.

ŠPIRITOVÁ, Alexandra. *Slovník představitelů státní správy v Čechách v letech 1850–1918*. Praha: SÚA, 1993. 255 s.

HUBENÝ, David (ed.). *Čtvrt-století spolu: Československo a Podkarpatská Rus*. Praha: Národní archiv, 2023. 590 s.

Egodokumenty:

KUPROVÁ, Renata (ed.). *Jan Malypetr. Paměti a projevy*. Praha: Národní archiv, 2011. 300 s.

KUČERA, Martin (ed.). *Václav Kaplický. Hrst vzpomínek z dospělosti*. Praha: Národní archiv, 2010. 188 s.

KUČERA, Martin (ed.). *Václav Běhounek, Zelený anton: (plíživé kontravzpomínky)*. Praha: Národní archiv, 2009. 244 s.

VOJÁČEK, Milan (ed.). *Marie Červinková-Riegrová. Zápisky*. Praha: Národní archiv, 2009. 711 s.

KLOČKOVÁ, Lenka – CHALOUPKOVÁ, Maria – ŠTÉR, Roman (ed.). *Miloslav Moulis. Z mých vzpomínek*. Praha: Národní archiv, 2016. 279 s.

Kontakty a provozní informace

Podatelna	Badatelna Chodovec	Badatelna a knihovna Dejvice
Archivní 2257/4, 149 00 Praha 4 tel.: +420 974 847 240, +420 974 847 238 e-mail: posta@na.gov.cz identifikátor datové schránky: fe3aixh	Archivní 2257/4, 149 00 Praha 4 tel.: +420 974 847 247 e-mail: badatelna@na.gov.cz	Milady Horákové 5/133 160 00 Praha 6 tel.: + 420 233 326 755, + 420 974 847 834 e-mail: badatelna@na.gov.cz, knihovna@na.gov.cz
HODINY PRO VEŘEJNOST: pondělí: 8:00–12:00, 13:00–17:00 středa: 8:00–12:00, 13:00–17:00	HODINY PRO VEŘEJNOST: pondělí a středa 9:00–17:30 úterý a čtvrtek 9:00–16:00 V této badatelně se předkládají fondy a sbírky od roku 1850.	HODINY PRO VEŘEJNOST: pondělí a středa 9:00–17:30 úterý 9:00–13:00 V badatelně se předkládají fondy a sbírky od nejstarších dob převážně do roku 1850.
	Knihovna Chodovec	
	Archivní 2257/4, 149 00 Praha 4 tel.: +420 974 847 299 e-mail: knihovna@na.gov.cz	
	HODINY PRO VEŘEJNOST: pondělí – středa: 9:00–12:00, 13:00–16:00	